
Иван Думиника / Ivan Duminika

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ВРЪЗКИТЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ
КОЛОНИСТИ С МОЛДОВСКОТО НАСЕЛЕНИЕ В
БУДЖАКА ПРЕЗ XIX В.

*On the question of relations with the Bulgarian
colonists and Moldovan population in the Budjak
in the XIXth century.*

Summary: *The significance of the theme, is due to those important changes that occur in modern society in the Republic of Moldova and Bulgaria. Demographic and economic issues should be solved with the help of the historical experience. Accordingly to this, the aim of this paper is to analyze the role and place of establishing inter-ethnic contacts between the indigenous population of Moldavians and Bulgarians displaced southern Bessarabia. In the present article we have formulated the following conclusions: a close inter-ethnic contacts are traced in the economic field – thanks to a joint cohabitation with the colonists, the indigenous population has the same rights and privileges that contributed to their economic development. In the spiritual realm can be traced through the relationship of spiritual persons of Moldavian origin who served in churches in the Bulgarian colonies.*

Key words: *Budjak, colonists, emigration, inter-ethnic contacts, bulgarians, moldavians.*

Актуалността на темата се обуславя от важните промени в политическите и икономически условия, които наблюдаваме в съвременните общества в Република Молдова и в България. Геополитическите, демографски, и икономически въпроси, отнасящи се до националните малцинства, е важно да се решават в светлината на историческия опит, придобит в предишните векове. В южната част на Бесарабия, която отдавна е наречена в историческата литература чрез географското понятие Буджак, от края на XVIII – началото на XIX в. в резултат на процесите на миграция и колонизация, се срещат две култури: българска и молдовска. До ден-днешен етническата ситуация в този регион на Молдова остава пъстра, като основната маса от българите е концентрирана предимно в Тараклийски район, но там са включени и няколко молдовски села. По последното преброяване на населенето, извършено през 2004 г. българите са 65,6%

(28 293 човека), а молдовците 14,6% (5 980 човека) от всичкото население на указания район¹. За съвременните изследвания на междуетническите отношения в областта на политиката, културата и традициите, един от най-важните акценти би представлявал връщането към корените на тези връзки. С оглед значимостта на темата, в представената тук статия основната цел ще бъде да се направи анализ на ролята и мястото на установяване на междуетнически контакти между автохтонното и мигриращите населения в южната част на Бесарабия.

И така, в началото на XIX в. и дори през цялата му първа половина, на територията на Бесарабия се извършват динамични етнически процеси, които са обусловени от новата вълна имигранти, предимно от България, която по това време в продължение на близо пет века се намира под османско владичество. Ако преди средата на XVIII в. преселванията са носили индивидуален характер, то в резултат на руско-турските войни в края на XVIII в., тези процеси придобиват масовост. Причините за миграция към Бесарабия се дължат на различни фактори: така тук, в покрайнините на Османската империя, българите се надявали да избягат от преследване по етнически, религиозни и икономически причини. Тези страхове от своя страна използва Руската империя, която след присъединяването на Бесарабия през 1812 г., се е нуждаела от работна ръка, която трябва да обработва новопридобитите територии². Тук трябва също да отбележим, че Петербург иска още в Буджака, играещ по това време важна геополитическа и стратегическа роля, да бъде една заселена лоялна етническа група, което би улеснил допълнително евентуално нови походи на руския царизъм към Константинопол (Истанбул)³.

След устройването на имигрантите в Буджакската степ, за тяхното по-добро управление на 22 март 1818 г. бива формиран Попечителен комитет, начело с генерал И. Н. Инзов⁴. Виждайки положението на преселниците Инзов назначава специална комисия, възглавена от Димитър Ватикиоти, която търси възможности, за да обособи българите със статут на колонисти. В резултат на проведени проучвания на комисията, сведенията са изпратени от Ватикиоти на главния попечител. От своя страна Инзов изготвя специален отчет в Петербург, в който моли царското правителство да “съдейства на трудолюбивите българи”. Той изяснява, че “българските преселници напълно заслужават висока степен на защита за тяхните усилия, добро поведение и работата си в Бесарабия”⁵. Този документ решава съдбата на заселниците в Бесарабия и води до това, че на 29 декември 1819 г. бива издаден специален указ на руския император, регламентиращ статута на „българите и другите отвъддунавски преселници“, в който се определя, че те получават нов статут на колонисти⁶. Този статут предвижда всяко българско семейство да получи по 60 десетини земя. Последната се счита за тяхно безспорно обществено владение. Наред със своя дял земя преселниците получават право да ползват, дадените на общините

като колективно владение пустеещи земи, реки, езера и пасища. Колонистите биват освободени от всякакви данъци за продажбата на вино и ракия, произведени от тях, както и правото да продават тези продукти само в своите колонии; също така те получават освобождаване от военна служба (при условие, че в случай на военни действия на всеки се позволява записване във военни части). Колонистите получават възможност да преминават в различни социални групи, както и право на сдружаване и на упражняване на всяка професия. Най-ценно облекчение, предоставено на заселниците, става гарантирането свободата на религията и на обичаите, без забрани.

В повечето случаи румънската историография посочва, че сред българите е имало и автохтонно население на молдовци, но когато става дума за привилегиите, авторите категорично отричат факта, че и местните молдовани ги ползвали⁷. Ние от своя страна, ползвайки архивни материали от Националния архив на Република Молдова, определяме, че молдованите (молдовците), живеещи в български селища, се ползвали със същите права, както и колонистите. Така например в новосформираните окръзи Прутски, Кагулски, Измаилски и Буджакски са включени и села с мнозинство на молдовското население: Анадолка (728 молдовци и 79 българи), Валени (456 молдовци и 6 гърци), Фрикацей (793 молдовци), Ескиполос (160 молдовци), Бабели (748 молдовци и 152 българи), Ердекбкрну (642 молдовца и 32 цигани), с Колибаш (585 молдовци и 19 украинци), Каргал (670 молдовци), Сатул Ноу (634 молдовци, 136 българи и 5 украинци), Барта (470 молдовци и 65 българи), Хаджи Абдула (794 молдовци), Брънза (369 молдовци и 3 украинци), Кислица (357 молдовци), Джурждулешти (439 молдовци и 145 българи)⁸.

От това следва, че те не биха могли да не се ползват от привилегиите, които имат колонисти, включени в тези териториални единици, тъй като етническите групи, живеещи тук имат и административна автономия. Пряко доказателство, че съжителството с българи спомага за облекчаване на икономическата ситуация и на молдовците (молдованите) са примерите на съвместно съжителство в селата, като за Валя Пержей съотношението е 767 българи и 370 молдовци, а за Башкалия 199 молдовци и 192 българина⁹.

В параграф №13 от издадения указ, ясно се посочва, че: „старожителите, или корените жители в тези райони, трябва да бъдат включени в общия състав на колонистите и да се ползват със същите права и привилегии”¹⁰.

Както в социален план молдовското население в Буджака, с помощта на българите също придобива привилегии, така и в икономически план също се установяват тесни връзки. Веднага трябва да се отбележи, че молдованите (молдовците) оценявали дългия опит на българите в управлението на селското стопанство, вкл. животновъдството, полските култури, лозарството и бубарството. Повечето от заселниците донесли със себе си земеделски инструменти, семена на някои зърнени култури, посадъчен материал на нови сортове лози и овощни

дървета, семена, растителни и др. култури. Тъй като заселниците донесли със себе си още зеле, краставици и боб, местното население се заело да отглежда тези култури в растениевъдството и да ги ползва за домакински цели.

Въпреки че преселниците донесли със себе си нови сортове лози (като например Държанка, Бяла и Черна Торба, Босилково, Каравълчевка) от контактите с коренното население колониите засадили в своите стопанства и молдовски сортове: Шасла Розова и Залатиста, Рара Нягръ, Галбина, и т.н. Благодарение на българите в Бесарабия се въвежда бубарството, което допринася за това в живота на молдовците широко да се използват и копринените платове¹¹.

Местните селяни, живеещи близо до българите, възприели от последните така наречения „български плуг“ (*по-късно той ще се нарича „бесарабски“* – И.Д.), който по проект и приспособимост е бил най-подходящ за обработване на земята в сухоземните степи на Буджака. За българския плуг, е известно, че той беше създаден от Стойчо Бъчваров в колония Дермендере (Каланчак) през 40 г. на XIX в. За основа са взети отделни елементи от немския плуг¹².

Поради сухия климат, българите първи в Юга в Руската империя започнали да ползват за поливане механизми, т.нар. *четри* (водно-повдигащи устройства), като посочвали на автохтонното население къде е най-добре да се организират места за отглеждане на зеленчукови култури за по-лесното им поливане¹³. Тъй като изграждането на местните къщи изисквало много дървета, а в степите на Буджака, както е известно, този строителен материал не е достатъчен, българите започват да изграждат нов тип сгради – каменни къщи, плетени и чамурени (от кал). Това от своя страна увеличава срока на тяхната експлоатация.

Известно е, че с изключение на растениевъдството, бесарабските молдовци са били ангажирани в развъждането на овце и кози – в резултат на междуетническите комуникации с българите в овцеводството, заедно с традиционните породи овце е била изведена нова порода – „цигайска“¹⁴. Широко използване на тази порода овце се дължи на факта, че те не са били претенциозни към храната и имайки дълга вълна се приспособявали по-добре към нестабилния климат на степта.

В духовната сфера също е възможно да се проследи междуетническото общуване, чрез назначаването в колониите от Кишиневската духовна консистория на духовници от молдовски произход. Например през 1817 г. в село Копчак, където са живеели 64 семейства на българи и 16 на молдовци, свещеникът става Гавриил Тигечану, по-късно заменен от Василе Томеску. По негово време се завършва строежът на Комратския храм, наименован на пророк „Йоан Кръстител“ през 1820 г.¹⁵

От молдовски произход са и следващите лица, които служат в Комратската катедрала. Източници сочат напр., че през 1866 г. тук като втори свещеник служил Никола Попович, а дякони са били Григорие Митиел и Василие Балан,

като четвърти служащ (звънар) е бил Петру Лисевич. През 1873 г. тука са служили: свещеник Григорий Ругинов, дякон Николае Андриеш, а звънари са били Иван Гриу и Петру Гросул¹⁶.

Грижите на молдовското духовенството за паството могат да бъдат илюстрирани с факта, че през 1812 г. свещеник на село Кириет-Лунга Тимотей Михай купува дървена църква от молдовското село Съръцика, с цел тя да бъде преместена в Кириет Лунга, така че жителите да могат да извършват в нея християнските си обреди¹⁷.

През 1814 г. в село Кирсово, молдовците Тудор Енаке и Танасие Константин ръководят събирането и строителството на църквата „Успение Богородично“. Първият им свещеник Павел Коранга също е от молдавски произход¹⁸.

В селото Дезгинже в църквата „Св. Троица“ служат три семейства на свещеници, които са били молдовци. В същата църква според източници се е намирало „Евангелие“ на говоримия от молдовците език, което е отпечатано в Римник (Княжество Влахия) през 1794 г. с благословието на митрополит Дософтей. Също тук се намирал и пентикостарий (литургична книга, която в православната църква се нарича Петдесетница със служби за всеки ден от Великден до деня на явяването на Св. Дух на Христовите ученици – И.Д.), отпечатана в град Сибиу през 1805 г. В тази църква духовните обреди се извършвали на езика на молдованите и тъй като той бил неразбираем от енорията, от 1868 г. тук литургията се извършва на църковнославянски език¹⁹.

В колония Чадър-Лунга през 1819 година живеят 10 семейства на молдовци, потомци на свещенически семейства, които служили в църквата „Св. Димитър“²⁰. В колония Баурчи има 15 семейства – потомци на молдовски свещенически род, в Гайдар – 18, а през 1827 г. в колония Чишмикой се наброяват 9 семейства, докато живеещите във Вулкънешти са 11 семейства на бесарабски молдовци²¹.

Фактът, че в този период в южната част на Бесарабия са разпространени българският и молдовски езици се признава и от представители на имперската администрация в Бесарабия. Така провинциалният секретар И. С. Иванов, който изпълнява обязанности за попечител на бесарабските българи през 1864 г. в своя труд „Кратка скица на българските колонии в Бесарабия“, заявява, че е чул тук както българска, така и молдовска реч²². Това се обяснява с факта, че молдованите (молдовците) живеели сред българи: например в XIX в. в колония Комрат те са локализирани предимно на улица „Бороганская“, на нея се установяват имигранти от село Бороган. Тясната връзка между етническите групи може да бъде проследена в именната система на българи и гагаузите, която очевидно има молдовски произход: това са фамилии като Аргир, Яким, Казаку, Морошану, Влах, Кирияк, Беженару и Ротару. И обратно – в някои молдовски села срещаме немолдовски фамилии, които говорят за произхода на носителя им (Булгар, Булгару), и за мястото откъдето той или неговите предци са имигри-

рали: Балканжи; Броилов (Брэила); Габровали (Габрово); Галац; Дунав; Рушукли (Русе); Сливен; Сливовица; Софианов (София), Фанара; Шоп, Шопа; Пирин; Плевнюли (Плевен)²³.

От изложеното по-горе заключаваме, че междуетническото общуване между българи и молдовци през XIX в. повлиява положително върху развитието на двата народа в културен, икономически и социален план. Неслучайно румънският историк от български произход Д. Минчев отбелязва следното: „Българските мигранти, които отсядаха в Буджак, намериха в автохтонното население братска и сърдечна любов и взаимно разбирателство. Така е в руския, и в румънския период от историята на Бесарабия. Ни едните, ни другите в икономически и духовен план не желаеха да доминират над съседа си”²⁴. Продължителният контакт между етнически групи, като резултат от продължителното им съседство в Буджака, води до икономически и вътрешни заимствания. В икономическата и социалната сфера местното население, живеещо в колониите на заддунавските преселници, също се ползва с права и привилегии, Молдовците заимстват устройството по извличане на вода и българският плуг. А в духовната сфера комуникацията на двете етнически групи могат да се видят и чрез служението на свещениците от молдовски произход в български колонии и обратно.

Таблица 1. Състояние на българските църкви в Бендерски уезд през 1869 г. (оригинал на руски)

Колония	Църква	Година на изграждането	Енорияши	Език на богослужения
Комрат	Събор «Иоанно-Предтеченски»	1856	българи и молдовци	молдовски и староруски
	Успенска	1856	българи и молдовци	молдовски и славяно-руски
Бешалма	Георгиевска	1816	българи	молдовски и славяно-руски
Баурчи	Николаевска	1812	българи и молдовци	молдовски и славяно-руски
Валя Пержей	Николаевска	1826	българи и молдовци	молдовски и славяно-руски
Чадыр-Лунга	Афанасиевска	1867	българи и молдовци	молдовски и славяно-руски
Гайдары	Успенска	1824	българи и молдовци	молдовски и славяно-руски
Томай	Успенска	1818	българи	молдовски и славяно-руски
Авдарма	Архангело-Михайловска	1863	българи	молдовски
Твардица	Параскевска	1842	българи	славяно-руски

Кириютня	Успенска	1844	българи	славяно-руски
Ново-Кирсово	Успенска	1853	българи	молдовски и славяно-руски
Бешгиоз	Архангело-Михайловска	1857	българи и молдовци	молдовски
Казаяклия	Георгиевска	1845	Българи	славяно-руски
Кириет-Лунга	Николаевска	1864	българи	молдовски
Чок-Майдан	Вознесенска	1861	българи	молдовски и славяно-руски
Башкалия	Архангело-Михайловска	1839	българи и молдовци	молдовски
Джолтай	Харлампиевска	1862	българи	молдовски и славяно-руски
Чукур-Минжир	Архангело-Михайловска	1815	българи и молдовци	молдовски
Дезгинжа	Троицка	1813	българи и молдовци	молдовски и славяно-руски

(Таблицата е съставена от автора. **Източник:** ANRM. F. 208, inv.10, d. 35, ff. 1-161 verso)

Таблица 2. Свещеници от молдовски произход, служили в колоните на заддунавските преселници

Колония	Име, презиме, фамилия	Длъжност	Националност	Началото на служение в представената църква
Бешалма	Димитрий Иванович Каприца	дякон	молдовец	17 март 1853
	Федор Георгиевич Хандра	дякон	молдовец	26 април 1836
Баурчи	Стефан Федорович Гецеул	дякон	молдовец	24 март 1860
	Иван Софрониев Вълков	дякон	молдовец	11 март 1859
	Георгий Константинович Деревич	клисар	молдовец	2 август 1866
	Иоан Георгиевич Енакиев	дякон	молдовец	3 декември 1856
	Илья Гаврилович Бобу	клисар	молдовец	12 декември 1851
Валя Пержий	Андрей Опря	дякон	молдовец	24 януари 1854
	Георгий Афанасьевич Митител	1-и клисар	молдовец	31 май 1863

	Иван Романович Наку	2-и клисар	молдовец	20 август 1850
	Афанасий Аксентиев Митител	дякон	молдовец, баща на 1-вия кларсар	-
	Михоил Опря	-	молдовец, брат на дякон	-
Гайдар	Николай Иванов Топал	дякон	молдовец	18 януари 1849
Томай	Георгий Феодосиев Савин	дякон	молдовец	13 юли 1845
	Федор Феодосиев Савин	дякон	молдовец, брат на дякон	13 декември 1861
	Константин Федорович Попеско	кларсар	молдовец	4 май 1860
	Федор Христов Попеско	кларсар	молдовец, баща на кларсая	-
Авдарма	Николай Васильевич Букшан	свещеник	молдовец	17 септември 1862
	Димитрий Константинов Бредин	дякон	молдовец	19 май 1848
	Павел Антоњев Харгия	свещеник	молдовец	21 март 1833
Дезгинжа	Павел Васильев Фриптул	1-и клларсар	молдовец	31 май 1848
	Константин Ананьевич Мохов	2-и свещеник	молдовец	8 юни 1859
	Еливарий Маркович Крецул	3-и дякон	молдовец	12 април 1866
Твардица	Иерофей Федорович Макарьев	1-и дячок	молдовец	6 декември 1857
	Павел Иоанов Лека	2-и дякон	молдовец	25 септември 1864
	Федор Макарьев	дякон	молдовец, бащата на дякон	-
Кирютня	Исидор Кручерескул	кларсар	молдовец	10 декември 1863
Кирсово	Иоанн Феодосиев Саввин	1-и дякон	молдовец	30 юлия 1860
	Антоний Павлович Балик	1-и клларсар	молдовец	4 май 1865
	Иоанн Ильич Дяконович	2-и свещеник	молдовец	22 октомври 1838
	Василий Михайлович Бьмос	2-и дякон	молдовец	14 март 1846
	Ионикий Иоаннов Дяконович	2-и клларсар	молдовец, син на 2-и свещеника	8 юли 1861

Бешгиоз	Симион Иоаннов Мырза	свещеник	молдовец	25 декември 1855
	Иоанн Васильевич Степанов	дякон	молдовец	26 януари 1862
	Василий Иоаннов Степанов	дякон	молдовец бащата на дякон	-
Казаяклия	Георгий Иванович Брага	2-и дякон	молдовец	8 март 1852
	Иоанн Прохоров Бугос	2-и клисар	молдовец	12 март 1852
Кириет- Лунга	Иоанн Захарьев Степанов	дякон	молдовец	22 август 1859
Чок- Майдан	Константин Гаврилович Малай	свещеник	молдовец	20 юни 1860
	Иоан Стефанов Продан	дякон	молдовец	10 май 1860
	Иоан Гаврилович Семенов	кларисар	молдовец	12 юли 1861
Башкалия	Арсений Семенович Кручереску	свещеник	молдовец	6 септември 1848
	Иоан Арсениевич Кручереску	дякон	молдовец, син на священника	24 януари 1859
	Георгий Васильевич Харуца	кларисар	молдовец	5 октомври 1844
Джолтай	Стефан Симонов	дякон	молдовец	19 февруари 1850
Комрат	Василий Никитов Балан	1-и дякон	молдовец	24 март 1846
	Александр Степанов Грозав	кларисар	молдовец	8 юли 1848
	Николай Дамианов Попович	2-и свещеник	молдовец	13 август 1854
	Иоанн Трифонович Грыу	3-и кларисар	молдовец	24 юни 1858
	Григорий Диомидов Ругинов	свещеник	молдовец	29 май 1863
	Николай Саввович Андреш	дякон	молдовец	-

(Таблицата е съставена от автора. **Източник:** ANRM. F. 208, inv.10, d. 27, ff. 1-159verso).

БЕЛЕЖКИ

¹ Recensământul populației. **Volumul I. Caracteristici demografice, naționale, lingvistice, culturale. Chișinău. 2005, с. 214.**

² **Мещерюк, И.** Переселение болгар в Южную Бессарабию 1828-1834 гг. (Из истории развития русско-болгарских дружеских связей). Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1965, с. 23.

- ³ **Casso, L.** La Russie au Danubie et l'organisation de la Bessarabie. Moscou. 1913, c. 69.
- ⁴ **Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM).** F. 17, inv.1. d. 70, ff. 112-113.
- ⁵ **Duminica, I.** Aportul lui I.N. Inzov la acordarea privilegiilor coloniștilor bulgari "Relațiile moldo-bulgare: Personalități marcante. Învățământuri și știința. Cahul: S.Ș.B. 2011, c. 44–59.

⁶ 29 декабря 1819 г. Указ Именной, данный Сенату. О поселении в Бессарабской области болгар и других задунайских поселенцев с приложением ведомости округов для поселения их. " Полное собрание законов Российской Империи. Собрание первое. 1819 г. Издательство: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии. Составитель: Сперанский М.М. Том XXXVI. – СПб, 1830, с. 154-158.

⁷ **Ciobanu, Șt.** Basarabia. Populația, istoria, cultura. Chișinău, 1924, c. 34; **Cazacu, P.** Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918, Iași, f.a, n. 81; **Giuglea, G.** Cum au pătruns străini în Basarabia după 1812. (Cu un document de la țarul Alexandru I). Sibiu: Dacia Traiana. 1941, c. 4.

⁸ **ANRM.** F. 2, inv.1, d. 4126, ff. 63v-68.

⁹ Пак там.

¹⁰ 29 декабря 1819 г. Указ... с. 157.

¹¹ **Новаков, С. З.** К истории развития шелководства в селениях болгар и гагаузов в южной Бессарабии в конце XIX"начале XX. – Болгарская общность в Молдове и Украине (XIX"XX вв.). Страницы истории и культуры. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010, c. 114.

¹² **Расценка** на земледельческие машины и орудия Бендерский кассы малого кредита на 1914 г. Бендеры, 1914, с. 11; **Новаков, С.З.** Социально-экономическое развитие болгарских и гагаузских сел южной Бессарабии (1857–1918). Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, c. 106–107.

¹³ **Скальковскій, А.** Болгарскія колоніи в Бессарабіи и Новороссійскомъ крае. Статистическій очеркъ А. Скальковскаго. Въ Типографіи Т. Неймана и Ко. Одесса, 1848, с. 108.

¹⁴ **Ильев, Ф.** Из истории овцеводства в Молдавии. – Труды Кишиневского сельскохозяйственного института. Кишинев. 1966. Т. 46, с. 17.

¹⁵ **Măcriș, A.** Găgăuzii și români. Însemnări. București: Agerpress Typo, 2000, c. 11.

¹⁶ **ANRM.** F. 208, inv.10. d. 35, f. 10.

¹⁷ **Халиппа, И.** Сведения о состоянии церквей в Бессарабии 1812–1813 гг. – Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии. Кишинев. 1907. Т. III, с. 175.

¹⁸ **Думиника, И.** Храм Успения Божьей Матери села Кирсово. Исторические аспекты. Кишинев, 2012, с. 17.

¹⁹ **Козак, И.** Дезгинже-болгарский приход Бендерского уезда. – Кишиневские Епархиальные Ведомости. Кишинев, 1878. № 6, с. 234.

²⁰ **Халиппа, И.** Сведения о состоянии церквей... с. 175.

²¹ **Chirtoagă, I.** Din istoria Moldovei de sud-est până în anii 30 ai sec. al XIX-lea. Chișinău: Museum, 1999, c. 174.

²² **Иванов, И.** Краткий очерк болгарских колоний в Бессарабии. – Записки Бессарабского областного статистического комитета. Кишинев, 1864, с. 69.

²³ **ANRM.** F. 1, inv.11. d. 2246, ff. 3-56.

²⁴ **Mincev, D.N.** Bulgarii din Basarabia de sud. Constanța. 1938, c. 27.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Грек И., Червенков Н. Българите от Украйна и Молдова. Минало и настояще. София: Издателска къща “Христо Ботев”, 1993.

Думиника, И. Храм Успения Божьей Матери села Кирсово. Исторические аспекты. Кишинев, 2012.

Иванов, И. Краткий очерк болгарских колоний в Бессарабии. – Записки Бессарабского областного статистического комитета. Кишинев, 1864.

Ильев, Ф. Из истории овцеводства в Молдавии. “Труды Кишиневского сельскохозяйственного института. Т. 46. Кишинев. 1966.

Калчев, К. Българската етническа общност в Бесарабия (XIX–XX в.). Възникване, развитие, принос в общонационалните процеси. Велико Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2009.

Козак, И. Дезгинже-болгарский приход Бендерского уезда. – Кишиневские Епархиальные Ведомости. Кишинев, 1878. № 6.

Мещерюк, И. Переселение болгар в Южную Бессарабию 1828–1834 гг. (Из истории развития русско-болгарских дружеских связей). Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1965.

Новаков, С.З. К истории развития шелководства в селениях болгар и гагаузов в южной Бессарабии в конце XIX–начале XX. “Болгарская общность в Молдове и Украине (XIX–XX вв.). Страницы истории и культуры. Chişinău: Tipografia Centrală, 2010.

Новаков, С. З. Социально-экономическое развитие болгарских и гагаузских сел южной Бессарабии (1857–1918). Chişinău: Tipografia Centrală, 2004.

Расценка на земледельческие машины и орудия Бендерский кассы малого кредита на 1914 г. Бендеры, 1914.

Скальковский, А. Болгарскія колоніи в Бессарабіи и Новоросійскомъ крае. Статистическій очеркъ А. Скальковскаго. Въ Типографіи Т. Неймана и Ко. Одесса, 1848.

Халиппа, И. Сведения о состоянии церквей в Бессарабии 1812–1813 гг. “Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии. Т. III. Кишинев. 1907.

Casso, L. La Russie au Danubie et l'organisation de la Bessarabie. Moscou, 1913.

Cazacu, P. Moldova dintre Prut și Nistru 1812–1918, Iacii, f.a.

Chirtoagă, I. Din istoria Moldovei de sud-est până în anii 30 ai sec. al XIX-lea, Chişinău: Museum, 1999.

Ciobanu, Şt. Basarabia. Populația, istoria, cultura. Chişinău, 1924.

Duminica, I. Aportul lui I.N. Inzov la acordarea privilegiilor coloniștilor bulgari “Relațiile moldo-bulgare: Personalități marcante. Învățământuri și știința. Cahul: S.Ş.B, 2011, с. 44–59.

Giuglea, G. Cum au prtruns strrini on Basarabia dupr 1812. (Cu un document de la юарul Alexandru I). Sibiu: Dacia Traiana, 1941.

Măcriş, A. Găgăuzii și românii. Însemnări. Bucureşti: Agerpress Typo, 2000.

Mincev, D. N. Bulgarii din Basarabia de sud. Constanța, 1938.

Recensământul populației. Volumul I. Caracteristici demografice, naționale, lingvistice, culturale. Chişinău, 2005.

АРХИВНИ ИЗТОЧНИЦИ

Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM). F. 1, inv.11. d. 2246; F. 2, inv.1, d. 4126; F. 17, inv.1. d. 70; . F. 208, inv.10. d. 27, 35.